

RÓNAY LÁSZLÓ: TAMÁS MENYHÉRT

Tamás Menyhért különös sorsú és képességű író. Mesébe illő már a születési helye és beszédes a dátuma is: *Hadikfalva (Románia) 1940. július 24.* Egyetlen betűnyi névváltoztatása is érdekes. Tudjuk, Tamási Áron *Tamás János* néven látta meg a napvilágot. Vezetéknevének „i”-betűje önkényes hozzátoldás. Az Áron nevet a keresztelőjén kapta, mivel anyja félt a János névtől, mert viselői a családban korán meghaltak. A Tamási Menyhértnak született utód-író Tamási Áron iránti tiszteletből lett *Tamás Menyhért*.

Életművét Rónay László monografikus igénynyel, az irodalomtudós felkészültségével értelmezi. Számára evidens az értékkereső és értékelmutató szemlélet. Könyvében sok fontos és izgalmas felismerést találunk. Különösen tanulságos, ha Tamás Menyhért életművét aszerint értékeljük: milyen a viszonya a tradícióhoz, milyen az emberfogalma, viszonyulása az eredendő bűnhöz és következményeihez? Mi a célja? Közelebb akarja-e vinni az olvasót a szép, a jó, az igaz és a szent tiszteletéhez: Isten és ember szeretetéhez?

A könyv szerzője archimédieszi pontként mutatja föl a lényegét: a „Sorsa alakulására és irodalmi tevékenységére visszatekintő író eddigi életművének szinte minden jellemzőjét összesűrítette ebben a kilenc sorban, amelyből még kifejezőmódjára és nyelvezetére is következtethetünk: Létösszegező valómása: »Újból és újból a sóhaj: szegény, csángált gyermek, hallga csak: temetett nyelven énekel, s milyen szépen sajog. Már-már becéz a foghegyes beszéd, utánad kérdez. De hisz' IDEGENT nyirkol a keze, s üres, csupán szómélyi hazát hozott, nyomban csángáltatná vissza — ezer esztendeig találtál utat, menedékes bokrot, találj most is, vigyen, sodorjon az ár, rongyoljon a szél, a tél, a nyár, rongyoljon gerincig, míg csigolyát nem csillagzik a hátad!«” (*HELYtelen* 8).

A monográfia tudatosan megkomponált felépítése, szerkezete világos, jól áttekinthető. Tamás Menyhért *Életrajz helyett* című, nagy ívű vallomását nyitányként olvashatjuk. Rónay László pedig a bukovinai székely népcsoport sorsáról is átfogó képet ad, az író megjelent, tömör, rendszerint jellegzetesen egyszavas címadású műveit veszi számba.

Az *emlékezés tetralógiája, látszólagos kitérőkkel* címen elemzi a *Vigyázó madár* (1981), *Holtág* (1983) *Esőrácsok* (1984) *Mérleges idő* (1985); *Előcsend* (1986), *Balbina* (1987) című kisregényeket. A *Változó világban* címszóval foglalja össze értékelését a *Forradások* (1989) és *A Szent Anna-tó regéje* (1989) című regényekről.

A „Csakis a megszentelt szónak van hatalma” jegyében szól Tamás Menyhért önelemző párbe-

szédeiről, a „Hely” nélkül a *HELYtelen*, az *Üzenet a csönd burkából* (1991) című kötetről. A *Hangpróbák* fejezetben az *átváltás* folyamatát követi nyomon a kiteljesedő életműben. Az „Évgyűriük olvasata” a kiteljesítő évek műveinek foglalata: *Rések* (2008); *Alkonyút* (2010); *Évgyűriük olvasata* (2010). A lezáratlan életmű vizsgálata nyitott, záró írásának címe: *Készülő* kötet. A *Függelék* műfajt reprezentáló, lexikális tudnivalókból, irányjelző mellékletekből, jól megválasztott képekből áll.

A jelenkorban ritka irodalomtörténeti pillanat, amikor — a kölcsönös bizalom és tisztelet jegyében — ennyire egymásra talál egy kortárs író és kutatója. Rónay László szakmai eleganciával végzi feladatát, váltja valóra vízióját. Lényeglátóan regisztrálja, értelmezi és bizonyítja, hogy Tamás Menyhért életműve egység és teljesség: műfajai szépirói, gondolkodói kifejezőképességének megnyilvánulásai. Világszemléletére, emberfogalmára, tradíció-tiszteletére, meggyőződésére jellemző, hogy a sorsos író határozottan tudja, hogy egyedül ő felelős azért, hogy önmagát megtalálja és a saját életét élje. Eszébe sem jut a felelősséget másra hárítani, mert akkor sosem találta volna meg saját létének értelmét. Írói felelősségtudata rokon Tamási Áronéval: „Az örökös dolgában az írónak jut a legnehezebb feladat, mert őt egyedül a hűség kötelezi.”

Tragikumból fakadó, sorsdiktálta, etimológiás és asszociációs szóhumora példa arra is, hogy a felismert igazság kimondását többre becsüli a homályos szólalomoknál. Emlékezetes rárimeltetése: „*Versailles — vert száj*”. Szemlélete a nemzethalál félelmével küzdő Költsey szellemiségét, a sorslátó Ady igazát, Nagy László etikai elkötelezettségét, Tamási Áron hűségét juttatja eszünkbe. Verseinek, regényeinek, esszéinek, drámáinak nyelvezete, nemes mondanivalója fölemelő élmény olvasói számára. Sorsának törvényszabta fázisait tudatosítja, tiszta szívvel mondhatja: „Ha féltém is, a helyemet megálltam — / születtem, elvegyültem és kiváltam.” Műveiben a bukovinai székely eredettudat sorsmélységű rétegei tér-időben egyre táguló köröket fognak át. Egyéni sorsának bölcsője a család, a Hadikfalváról eltávozott nemzeti közösség. Műveiben ezt a különös bukovinai székely sorsot ábrázolja, jeleníti meg a történetekben és a nyelvezet különösségében is.

Meggyőződhetünk arról, hogy Rónay László ismeri az olvasás örömét, szakavatott nyelve érthető és élvezetes. Választékos, szinte szépirói stílusban tud szólni irodalomról, és minden nekünk „fontos emberi lomról” — ahogyan József Attila fogalmaz Babitshoz intézett versében. Monográfiájában Tamás Menyhért életéről és műveiről sok újat és fontosat tud elmondani. Az író emberi és költői

alkatát, írói fejlődését, sajátos értékeit gondos filológiai pontossággal összegezi. Nem nagyít, nem kicsinyell, lendületesen szemlél, mélységes empátiával vizsgálja élet és irodalom összetartozását. A műveket és fogadtatástörténetüket együtt elemzi. Mérvadó kritikusok — az íróhoz egyáltalán nem méltatlan — eredményeit is mérlegre teszi. (Köztiük Bakonyi István kismonográfiája a legjelentősebb: *Tamás Menyhért. Kortársaink sorozat*. Balassi Kiadó, Budapest, 1994.)

Tamás Menyhért jeles elődökhöz hasonlóan tudatosítja az „otthonról” hozott *lélekellátó* élményeket, emlékeket, a szolgálat- és felelősségétikát: erkölcsi örökségét. Létélményeit magas szinten, maradandó érvénnyel képes kifejezni. Tamási Árontól irányjelző igazságokat tanult: „Aki embernek hitvány, az magyarnak alkalmatlan” — „Tiszta és nagy dolgokhoz csak tiszta és egyenes úton lehet eljutni.”

Az író és monográfusa egyaránt tudja: a hittevő író művészi világa *sorstílkör*, az emberi lélek önkeresése, megtalálása és kifejezése, teljesen nyitott a transzcendensre. Nem rétor, hanem énekes annak, amire született, amit lélekben megélt. Sokat tett azért, hogy tiltást szülő fájdalmas emlékei, például a madéfalvi veszedelem, a bukovinai székelyek második „futása” nem maradt némaságban, hanem elevenen él a kortársak emlékezetében. Tragikus élményeit személyiségével hitelesíti. Műveiben az elmét és szívet rabul ejtő sorsok, történetek, tiszta érzések sosem válnak közhellyé.

Tamás Menyhért valóban *költőien lakozik* nyelvben. Találó és igaz Varga Lajos Márton megállapítása a *Messziülő ég* című kötetéről: „csak a versben való létet tekinti valóságérvényűnek”. A Tamás Menyhért-i sajátos poézisnek és metaforaalkotásnak is lényege a világ megértésének, folyamatainak, érzelmi-érzéki felfogásának kettős érzékeltetése: mindkét intellektuális tér irányában — megértés és érzékivé varázsolás — a tudat megnyitása.

Igeidők című versében a „Holnapult // Tegnapodig” szemlélettel „képes az időben általánosan érvényes és konkrét szituációs értékeket együttlátására”. A „lezárult cselekvési lehetőségeket szellemi-érzelmi síkon újra éli, sajátjává transzponálva azokat, hogy cselekedhessen, uralhassa a jövőt, lehetséges magát, sorsát, sorsminősítő halálát. A mostban — ‘mely múltat-jövőt / jelent’ — „az ideje-van jelent / mely ha szólít / csakis / az ideje voltig”. Ehhez arra a szubjektív időre, „a múltat, jövőt a jelenben egybeoldó szellemi közegre van szükség, mely a *Messziülő ég* című kötetet betölti”. Elveti a lineáris időfelfogást. Képgazdag művészetében részletező kedvvel, erőteljes költői képzelettel maradandóan képes kifejezni, művekbe örökíteni unikális élményeit. Az író önmagát méltó módon megtisztelve állít emléket a kiszolgáltatottságban

is a hit, a lélek erejében bizakodó elődeinek, sors társainak. Az időben és a lelki dimenziókban vizsgálva tárja fel sorsának gyökereit, a külső és belső végtelen titkait: teszi ezt ősi gesztusban, konfesszionális fohászban, modern gyónásban, emlékéllátó siratóénekekben. Elveti a „meg nem gondolt gondolatokat” (József Attila).

„Beszegzett ég alatt” az erkölcsi szembesülés imperatívuszát követi, miközben „a fáigig nőtt az iszonyúság”. A bukovinai székelyek exodusát „sehonnan sehova” vezető „gazdátlan-hazátlan szekérút”-on, „kifosztott ég alatt vakon” járja végig. Hősei életében a nyomorúságban is megtartó erő, emberi hitel marad a becület, az adott szó szentsége, a cselekedetek egyenessége. Költői kérdése Radnóti „tajtékos ég” alatti fogoly-létét kifejező pretextusokat asszociál: „átlótt szárnyakkal meddig kísér / az alvókra zuhant madéfalvi éj!”

Tamás Menyhért életének kiküzdött és vállalt tanulsága, Benda, Babits és Németh László nyomán: az írástudók felelőssége, hivatástudata, áldozatkészsége. Az élni és alkotni segítő helyes és helytálló gondolat választ ad Tóth Árpád kérdésére: „Minek a lélek balga fényűzése?”, és legyőzi a „nincs rád szüksége a világnak” pesszimista korérést. Ismeri a *mysterium passionis* stációt, átélte a *Doleo ergo sum* valóságát. A fájdalmas líraiságot is hitelesítő költő a poézis ősi funkcióját képviseli. Művészetének eredetisége szembeszökő, egyéni és karakteres, nyelvi szépsége jellegzetes.

A költő és író birtokolja a teremtmény képességet: a lelkierőre épít, az önmegőrzés célját követi. Elveti és megveti az üres tagadást, a nihilt, a cinizmust. Szereti a csendet, a költői értelemben vett pontosságot. Etikus művész: kerüli az önámítást, a világot illúziókat. Lenni akar, nem látszani. Az emberi létezés hármasszoros dimenziójához ajándékkal kapott háromnegyed évszázados, nyitott idődimenziót. Sorsa megadta, hogy ebben a Mammon-hitű világban, főképpen családi és baráti körben legyőzze a „cseleleit szövő, fondor magányt”. Telitalálat érvényű, ezért iránymutató az a literátus intelligencia és tapintat, ahogyan a monográfus értéktudatosító szemléletébe bevonja az otthonteremtő feleség műzsai inspirációit.

A monográfus célkitűzését a témák eredetisége, újdonsága, fontossága, a szakirodalom elért eredményeinek lényeglátó felhasználása, az önálló gondolatok, megalapozott következtetések, az új eredmények segítik valóra váltani. Tamás Menyhért művészetét Rónay László gondosan elhelyezi a magyar irodalomtörténet palettáján, kijelöli helyét, felmutatja jelentőségét — a *literatura sacra* vonulatában is. Mintaadó monográfiájában modellértékűen összegezi munkásságának maradandó értékeit. (*Magyar Művészeti Akadémia*, Budapest, 2015)

CS. VARGA ISTVÁN